

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПІДЛІТКА, СИЛЬНОГО ДО ПРОЯВІВ ВАНДАЛІЗМУ

Савельєва Н. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
nenes@i.ua

Вандалізм є одним з найчисленніших видів правопорушень в усьому світі. Кількість випадків аналогічних протиправних вчинків не зменшується і в Україні. Останніми роками в нашій країні зростає кількість вчинених неповнолітніми актів вандалізму та їхня питома вага в структурі кримінальної активності підлітків 13-17 років. Підлітковий вандалізм є також одним із провідних чинників формування у неповнолітніх злочинної поведінки.

Отже, актуальність проблеми профілактики підліткового вандалізму зумовлена кризовим станом українського суспільства, за якого вандалізм відрізняється значною поширеністю серед підлітків; її недостатньою з огляду на складність і багатоаспектність вивченістю; потребою у підготовці соціальних працівників і соціальних педагогів до профілактики підліткового вандалізму,

Появу терміну «вандалізм» відносять до епохи Великої Французької революції, коли в 1794 році цей термін було вперше використано членом конвенції Генеральних Штатів абатом Анрі Грегуаром у «Доповіді про руйнування, замовлені вандалізмом, і засоби їх запобігання», в якій він закликав до найсуворішої протидії знищенню пам'ятників мистецтва армією молоді Французької республіки.

Сучасні трактування феномену вандалізму в історичних, філософських, правових, соціальних, психологічних дослідженнях загалом сходяться на розумінні вандалізму як однієї з форм деструктивної поведінки людини, яка виявляється в зумисному й безглуздому знищенні культурних і матеріальних цінностей.

До актуальних причин підліткового вандалізму в Україні насамперед слід віднести системну кризу держави, економіки, суспільства й особистості, економічну поляризацію різних прошарків населення, пропаганду вандалізму й насильства у ЗМІ, контркультуру, яка існує в суспільстві, неблагополуччя у мікросоціумах.

Вандальні акти різняться за мотивами вчинення і мають широке коло об'єктів спрямування. Так, О. Бібік виділяє серед видів вандалізму виділяє екологічний, ідеологічний, мстивий, вандалізм фанатів, корисливий вандалізм, вандалізм відносно споруд, знищення й пошкодження пам'яток культури, осквернення поховань, комп'ютерний вандалізм [1, с. 33].

Зібраний нами банк випадків вандальних дій, вчинених підлітками або групами осіб, до яких входили неповнолітні, містить описи практично всіх

зазначених видів вандалізму. Проте, причини та мотивація до вандалських дій у підлітків є специфічними і відрізняються від причин і мотивації вандалізму у дорослих правопорушників.

У процесі соціальної профілактики підліткового вандалізму слід враховувати, що особистість підлітка, схильного до проявів вандалізму, відзначається специфічним набором характеристик. Значну роль також відіграють вікові особливості підлітків. Неповнолітні особи ще не досягли повної соціальної, психічної й моральної зрілості, не мають достатньої освіти й належного виховання. Усе це свідчить про незавершеність процесу соціалізації їхньої особистості. Більшості групових вандалів підліткового віку властива соціальна (80%) і педагогічна занедбаність (20%). Особливою групою є вандали-підлітки, які страждають соціальним інфантилізмом [1].

Руйнівна поведінка підлітків часто ґрунтується на потребі у самоствердженні, що притаманна будь-якій людині. Проте потворну форму ця потреба набуває у разі, коли підліток не здатний соціально схваленим способом утвердитись в сім'ї, шкільному колективі, серед однокласників.

Причиною підліткового вандалізму нерідко є бажання розважитися. Як відзначає У. Річард, стан нудьги є психологічним станом, за якого у молоді відбуваються порушення психіки, що може спонукати до вияву вандалізму. При цьому мотивом є пошук нових вражень, гострих відчуттів, пов'язаних із небезпекою. Агресивна спрямованість неповнолітніх при здійсненні протиправних дій схожа на самоствердження, є демонстрацією бажання продовжувати діяти саме так задля підняття свого соціального статусу і збільшення впливу серед однолітків і знайомих [4].

Слід зазначити, що у суспільній свідомості підліток-вандал постає примітивною особою, слабо розвиненою у розумовому та психічному сенсі. Як правило, ці характеристики асоціюються з низьким соціальним статусом сім'ї. Насправді численні дослідження свідчать, що вандали володіють таким же інтелектом, як і їхні однолітки, проте навчаються у школі значно гірше, схильні до прогулів, безцільних тинянь вулицями в пізній час у компанії однолітків.

Важливим фактором впливу на вчинення підлітками вандалських дій є конфлікт з батьками, шкільними вчителями, наявність друзів, які виявляють неповагу й цинізм до суспільства.

У більшості випадків у момент учинення акту вандалізму підліток перебував у стані алкогольного сп'яніння, що призвів до втрати самоконтролю. Серед підлітків, що скоюють злочини у стані сп'яніння, досить великий відсоток осіб з аномаліями психіки, психопатичних осіб. Підтвердження наявності відповідних аномалій у вандалів знаходимо у праці Л. Ватової, яка зазначає, що залежно від ставлення до оточуючих можна виділити кілька груп підлітків та молоді, причетних до вандалізму: 1) поступливі – молоді люди шизоїдного (інтроверти) типу з гальмівними реакціями астенодепресивного типу; 2) залежні: молоді люди з конформністю, схильністю до наслідування, навіювання, емоційно-вольової нестійкістю; 3) упевнені у собі: молоді люди з

проявом епілептоїдності; 4) домінуючі: молоді люди з проявом демонстративності, гіперактивності, агресивності [2, с. 46].

У підлітка зі схильністю до вандалізму констатують наявність таких психологічних особливостей, як неприйняття педагогічних дій, невміння долати труднощі (М. Тишкова); ігнорування перешкод, наднапруженість (А. Ячина); апатична підлеглість групі з асоціальними установками, знижена самокритичність, подвійний локус контролю, синдром тривожного очікування, невпевненості в собі, породжений систематичною навчальною неуспішністю (І. Невський); негативні установки щодо навчання та фізичної праці, до себе й оточення; слабкість самоконтролю, схильність неадекватно реагувати на фрустраційні обставини (Н. Максимова); крайній ступінь егоцентрованості, агресивність (Ю. Можгинський) [3].

Цікавою є типологія підлітків, запропонована Дж. Мартіном, який поділяв вандалів на три види: «занепокоєний вандал» (вчинив вандалізм через серйозні емоційні проблеми, які не в змозі самотійно вирішити), «законослухняний» (вчинив вандалізм з необережності) та «субкультурний» (є прихильником певної соціальної групи, у тому числі певного ідеологічно вмотивованого молодіжного угруповання, приналежність до якого зобов'язує до вчинення акту вандалізму) [6].

К. Латиш виділяє серед підлітків, які вчинили вандалізм, «бездумних наслідувачів», до яких відносить підлітків з депресивних районів, із малозабезпечених багатодітних сімей, які зазвичай вчиняють акти вандалізму з хуліганських мотивів. До таких «бездумних наслідувачів» можна він також відносить панків, скінхедів, готів тощо. Серед них можуть бути особи, які дійсно сповідують нетрадиційні релігії, однак серед них є й ті, що відносять себе до неонацистів, не вповні розуміючи зміст відповідної ідеології й розповсюджуючи ганебні написи і символи з метою принизити почуття певної соціальної групи [5].

До особистісних особливостей підлітка, які зумовлюють схильність до вандалізму, слід віднести: негативний «Я-образ», агресивність, тривожність, ворожість до оточуючих, емоційну нестійкість, виражену чутливість і вразливість, схильність до драгівливості, імпульсивність, бажання самоствердитися шляхом приниження особливо зневажливим способом усього, що має цінність для інших, нездатність до самореалізації, що призводить до активного цинічного протесту проти суспільства.

Провідна роль у профілактиці вандалізму неповнолітніх відводиться вихованню, яке має спрямовуватися на усвідомлення соціальних норм поведінки, на зміну вже сформованих деструктивних мотивів і установок з опертям на глибоке знання вікових соціально-психологічних особливостей підліткового віку і специфічних особистісних характеристик підлітків групи ризику щодо проявів вандалізму.

Список використаних джерел:

1. Бибик О. К вопросу о подростковом вандализме / О. Бибик // Воспитание и развитие личности: теория и практика конца XX века: Материалы 6-й конференции молодых ученых. – М. : ИВиРЛ РАО, 2008. – 112 с.
2. Ватова Л. С. Социально-психологические основания молодежного вандализма и его профилактика / Л. С. Ватова. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 295 с.
3. Докторович М. О. Делінквентна поведінка особистості: факторний аналіз / М. О. Докторович // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського [збірник наукових праць]. – Миколаїв: ТОВ фірма «Іон», 2010. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 65–68.
4. Зобенько Н. Деякі аспекти дослідження проблем девіантної поведінки неповнолітніх / Н. Зобенько // Рідна школа. – 2012. – № 3. – С. 36–41.
5. Латиш К. В. Вандалізм: предмет і способи його вчинення / К. В. Латиш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file:///C:/Users/Alena/Downloads/vandalizm-predmet-i-sposoby-ego-soversheniya-1.pdf>.
6. Левченко М. Психологические аспекты подросткового вандализма / М. Левченко // Проблемы современного образования: Сб. научных трудов. – М. : МКО МГПУ, 2014. – 142 с.